

דף קמג

'אשה לא תכנס לבית העצים ליטול מהן אוד'. האוד הוא קנה עץ שחותים וגורפים בו את התנור. לפרש"י נראה שאסור משום שהעצים מיועדים להסקה והרי נתקצו מכל שימוש אחר כגון עשיית אוד. ולפרוש הלכות גדולות ושאר ראשונים טעם האיסור הוא משום 'תיקון כלי', ואף על פי שלא עשה בו מעשה לתקנו, מכל מקום הרי עושהו לכלי ביום טוב. כמו כן אסור ליקח חתיכת עץ לעשות ממנו בריה, אלא אם הכינו מערב יום טוב לכך, וכן כל כיוצא בזה (עפ"י ט"ז ועוד, מובא במשנ"ב תקו סק"ב).

'מסלק את הטבלא כולה ומנערה'. הטעם שאינה נאסרת משום 'בסיס לדבר האסור' – הואיל ובאמצע השבת הונחו העצמות ודעתו לסלקן, לכך לא נעשתה 'בסיס' (הדושי הר"ן. יש שכתבו זאת כשני תירוצים, שאין בסיס באמצע השבת, אי נמי אין בסיס כשדעתו לסלקן. עתוס' ריש ביצה; וע"ע בעל המאור סו: בדפי הר"ן). ויש מתרצים, כיון שלא הניחן בכוננה שם, שאינו חושש היכן יפלו – אינו 'בסיס' (עפ"י תוס' ריש ביצה). ע' מגן אברהם (רסו סק"ד שח סק"ג) שנקט שאין נעשה 'בסיס לדבר האסור' אם לא היה עליו המוקצה בין השמשות. וכן נקט שכשהניחו על מנת ליטלו אינו בסיס. והוא הדין בהנחה אקראית (ע"ש שט סק"ו). ובחזו"א פירש דעת התוס' (קכג) משום שדעתו לסלקן לכך אינו 'בסיס' אבל בלאו הכי, אעפ"י שהונחו בשבת עצמה נעשתה הטבלה 'בסיס'. וכן נקט בדעת הר"ן הנ"ל. וע"ע להלן קנד:

'ספוג' – כמין צמר, נעשה לחוף הים (מובא במשנ"ב שכ סקמ"ה). והערוך פירש שהוא גדל על ראש דג גדול (מובא ברמ"א שם יח). **'אם יש לו עור בית אחיזה – מקנחין בו'** שאפשר לקנח בלא סחיטה (עפ"י רש"י ורמב"ם כב, טו; פסקי הר"ד והדושי הריטב"א). והראב"ד פירש: אפילו ודאי יסחוט מותר, שכשיש לו בית אחיזה הריהו כצלוחית מלאה מים, שמתר להריק את מימיה. **'בין כך ובין כך ניטל בשבת'** – ככלי שמלאכתו לאיסור, ולא גזרו עליו (ריטב"א). **'ואינו מקבל טומאה'** – מפני שאין קיבולו נחשב כ'בית קיבול' שאמרה תורה בשאר כלים. ולפי הערוך שהוא חלק מהדג, לכך אינו מקבל טומאה מפני שכל כלי העשוי מחית הים טהור כדתנן בכלים יז, יג (ע' אגרות משה יו"ד ח"ג ג).

'הני גרעינין דתמרי, ארמייתא – שרו' במקום שמאכילים את התמרים לבהמות כגון בבל ויריחו, אבל במקום שאין מאכילים אותם – אסור (רי"ף. והוא הדין במקום שאין הבהמה מצויה. פוסקים).

'עושה אדם כל צרכו בפת'. במסכת ברכות (ג:) העמידו דברי שמואל כרבי אליעזר אבל חכמים חולקים ואוסרים. והלכה כחכמים (ע' או"ח קעא). ואולם במקום אחר אמרו שלא התיר שמואל אלא בשימוש שאינו מפסיד הפת [ואף כאן, אין הפת נפסדת בכך שמניח עליה גרעיני התמרים ומטלטלם באמצעותה], ולפי זה אפשר להעמיד דבריו אף לחכמים, שלא אסרו במקום שאינו מפסיד הפת. וכן פסק בה"ג שמתר לעשות שימוש באכלים אם אינם נפסדים בכך. וכן נקטו התוס' ורבנו יונה (בברכות שם) כבה"ג, והתירו לסמוך הקערה בפת באופן שאינה נמאסת. וכן מובא בשלחן ערוך (או"ח קעא). ומדברי ר"ח (בתוס' שם) משמע לאסור אף במקום שלא תיפסד הפת. וע' פרטים נוספים בסיכומים לברכות ג:

רב ששת זריק להו בלישניה. ב'חדושי הר"ן' קצת משמע שלהלכה מותר להוציא בידו את גרעיני התמרים וכדו' מפיו ולהניחם על מה שירצה [שהרי שמואל ורבה נהגו להניחם על פת או ספל בשעת אכילתם (ערמב"ן ורי"ד), וכן רב הונא השליכם ועשאם כגרף של רעי, ומסתימת הדברים לא משמע שהיו עושים כן על ידי לשונם אלא נראה שהוציאו הגרעין בידם והניחיהו על החפץ].

ואולם הגר"ז בשלחן ערוך שלו (שח, 10) פסק להלכה כפי הנהגת רב ששת: 'כל הקליפין והגרעינין שאינן ראויין לבהמה, אוכל את האוכל וזורקן בלשונו לאחוריו ולא יורקם בידיו. וגם לא יורקם בלשונו לפניו ויסמוך בדעתו שכשיהיו הרבה מהם לפניו וימאסו בעיניו, יהיה מותר להוציאן משם כדין גרף של רעי שיתבאר – לפי שאין עושיין גרף של רעי לכתחלה!'

וכן נקטו למעשה בספר ערוך השלחן (שה, נה) ובאגרות משה (או"ח ח"ה ט, ה). ואילו בספר שמירת שבת כהלכתה (כ, כ) פסק שמוותר להוציא הקליפות ביד מהפה ולהניחן על הצלחת. ואעפ"כ המפצח גרעינים, אל יחזיק הקליפות ביד על מנת להשליכן כעבור זמן אלא ישליכן מיד עם הפיצוח.

[יש להעיר שגרעינים שחורים וכדו' שהם מלוחים, הורו הפוסקים שקליפותיהם אינן מוקצות כיון שהרבה רגילים למצצם (כן מובא בשלמי יהודה' עמ' קלה – בשם הגרי"ש אלישיב והגרבי"ז זילבר שליט"א. ולכאורה זהו רק כאשר הם עדיין בפיו, אבל לאחר שהסירן לזרקן הלא ודאי אינן עשויות לחזור ולמצצן, אף לו עצמו. וא"כ גם כאשר מסירן מפיו לידיו, לדעת הגר"ז והפוסקים הנ"ל נראה שאין ליתן לידיו, שהרי נותן לידיו דבר מוקצה מלכתחילה, אף כי בעודן בפיו אינן מוקצה)].

*

'בית שמאי אומרים: מעבירין מעל השלחן עצמות וקליפין, ובית הלל אומרים: מסלק את הטבלא כולה ומנערה' –

ברמז, לדעת בית הלל אין להילחם עם הקליפות והפסולת באופן ישיר כי אז יש חשש סכנה בדבר, אלא יש להגביה את צד הקדושה (ועל זה מרמז 'טבלא' – בגימטריא מ"ב, שהיא סגולת שם של מ"ב, להעלות את המצוות לשרשן וממילא נופלות הקליפות ומתבטלות (עפ"י תפארת שלמה (רדומסק) – יתרו).

וכענין שנחלקו בית שמאי ובית הלל בנרות חנוכה, אם 'מוסיף והולך' בתוספת קדושה וממילא הרע נפחת, או פוחת והולך – על ידי התעסקות בהסרת הרע, כנגד פרי החג הבאים כנגד אומות העולם.

פרק שנים ועשרים

(ע"ב) 'חבית שנשברה, מצילין הימנה מזון שלש סעודות'. גזרו חכמים שלא יציל יותר, מתוך שאדם בהול על ממונו עלול להביא כלים דרך רשות הרבים (עפ"י תוס' לעיל קיז ועוד), או שמא יבוא לתקן את החבית (עפ"י רמ"א שלה, א. וע' שפת אמת).

ודוקא כשהחבית בחצר אחרת [אפילו עירב עימה. ויש אומרים אף בבית אחר שעירב עמו], אבל בחצרו או בביתו – לא גזרו (רמ"א וש"פ שלה, א).

זבלבד שלא יספוג... שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. משמע לכאורה שמשום סחיטה אין בו. מכאן כתב הר"ד להוכיח גרסתו במשנה לעיל שחכמים מתירים לקנח בספוג אפילו אין בו עור בית אחיזה, מפני שאין תורת סחיטה בספוג; שאין המשקים מגופו כמו פירות שתהא סחיטתו תולדה של 'דש', וגם אין מקפיד על ליבוננו שתהא תולדה של מכבס. ואולם רש"י ותוס' ושאר פוסקים נקטו שאין מקנחים בספוג. ולדבריהם יש לפרש שכאן מדובר אף בספוג שיש לו בית אחיזה, ואף בהנחתו בלבד ללא קינוח (ע' בלשון רש"י במשנה) שאינו סוחט, ואף ביין מועט (ע' ראב"ה שכה, שבוה אינו סוחט) ואעפ"כ אסרו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול [שמא יבוא לידי סחיטה, כפרש"י במשנה]. והריטב"א כתב שהטעם 'שלא יעשה כדרך חול' אינו מתייחס אלא על טיפוח השמן, אבל ספיגת היין בלאו הכי אסורה משום סחיטה.

נתפזרו לו פירות בחצר – מלקט על יד על יד ואוכל, אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. הרמב"ן פירש (עפ"י התוספתא) טעם האיסור משום שנראה כבורר. ומדובר שנפלו למקום עפר וצרורות, שלכך נקטו 'בחצר' אבל בית עשוי הוא להתכבד בכל יום, אבל מלקט קצת ואוכל מותר [שהרי בורר אוכל מתוך פסולת כדי לאכול לאלתר. ויש אומרים אפילו צוברם לתוך חיקו או כסותו על מנת לאוכלם לאלתר מותר, ויש אוסרים. ע' באור הלכה סוס"י שלה].

דף קמד

'אמר להן מחמיר אני בחלב מבדם...' עיקר מחלוקתם של רבי עקיבא וחכמים; רבי עקיבא סבר שלא נצרך 'רצון' בתחילה אלא במי גשמים שרובם לארצות ולאילנות ולאדם, וכן ביוצא מזיתים וענבים מפני שתחילתם אוכל וסופם משקה, אבל החלב שמתחילתו הוא משקה ורובו לאדם אין צריך רצון אדם להחשיבו, הן בחלב אשה הן בחלב בהמה. וחכמים חולקים וסוברים שגם חלב צריך רצון בתחילה, אלא שחלב אשה טמא שלא לרצון משום 'דם נעקר ונעשה חלב' והרי דם מטמא שלא לרצון שכן הוא סתם דם חללים (כדפרש"י) או משום שהיוצאים מן האדם נלמדים זה מזה (כפרוש ר"ש משאנץ). והוכיח רבי עקיבא שאין חלב אשה מטמא משום דם [או שאין להשוותו לדם, לפר"ש] שהרי החולב בהמה לרפואה גם כן טמא, שלא כמקומו דם לרפואה. [ובעצם בלאו הכי אין שייך לומר שהחלב מטמא משום 'דם חללים' שהרי אין שייך בו סברת 'מה לי קטלא כולא מה לי קטלא פלגא', אלא נקט רבי עקיבא דבר הברור שאם נתרבה חלבה ונוטף והנטיפה רפואה לה – מכשיר, הרי שאין זה ענין כלל לדם מגפתה].

ולא נמצאה תשובת חכמים על זה. ואפשר שסוברים שבשעה שנעקר הדם נחשב כ'קטלא פלגא' והריהו כדם מגפתה. [ולפר"ש סוברים חכמים שאף על פי שחלוקים דם וחלב בבהמה, למדים יוצאי האדם זה מזה] (עפ"י חזון איש מכשירין ו, ב).

(ע"ב) 'אמר רב נחמן: הלכה כשל בית מנשיא בר מנחם' – שהואיל והם נוהגים לסחטם וגם זה נהג כמותם לסחטם למשקים והחשיבם, אף על פי שרוב בני אדם אינם סוחטים הרימונים – אסור. מה שאין כן שאר פירות שאף מיעוט בני אדם אינם רגילים לסוחטם למשקים, גם אם זה סחטם בטלה דעתו אצל כל אדם ומותר (עפ"י רמב"ן).